

Громова Альона Олегівна,
аспірантка кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права
Кривенко Ю.В.

ДО ПИТАННЯ ВИНИКНЕННЯ ПОЗИКОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Позикові зобов'язання відіграють значну роль у цивільному обороті. Їх значення пов'язане, з необхідністю отримання суб'єктами економічної діяльності (і не лише їх) коштів. Необхідність додаткових капіталів змушує різних осіб вдаватися до позик для їх отримання.

Більшість цивільно-правових відносин, в тому числі і договірні правовідносини опосередковують обмін матеріальними благами між різними суб'єктами.

Цивільному праву відомі різні види правовідносин, в яких присутній елемент кредитування. Однак найбільш яскравим прикладом такого роду відносин є позикові зобов'язання. Сутність всіх позикових зобов'язань полягає в передачі кредитором у власність боржника визначених родовими ознаками речей з умовою повернення останнім речей того ж роду і в тій же кількості через певний термін.

Позикові зобов'язання набули значного розвитку ще у римському приватному праві. У римському приватному праві *mutuum* (позика) це договір, за яким одна сторона (позикодавець) передавала іншій стороні (позичальникові) грошову суму чи певну кількість інших речей визначених родовими ознаками у власність, із зобов'язанням позичальника повернути після закінчення зазначеного в договорі терміну або за вимогою таку ж грошову суму або таку ж кількість речей такого ж роду, які були отримані . [1, с.232]

І тут необхідно звернути увагу на ту обставину, що в роботах більшості учених-романістів XIX-XX століть панує точка зору, згідно з якою *mutuum* є порівняно пізньою формою договору позики. На їхню думку, в найдавнішому римському праві для позики користувалися спочатку формальною угодою – *Nexum*, а потім стипуляцією.

Так, І. Б. Новицький зазначав, що «*Nexum* це угода, яка була здійснена у формі особливого обряду, з допомогою шматка міді і вагів (*gestum*, або *negotium per aes et libram*). У більш віддалену епоху, коли ще не було карбованої монети, *gestum per aes et libram* мало, так би мовити, прямий і безпосередній характер: *libripens*, особа, у присутності п'яти свідків зважувала злиток міді і визначала, яку цінність передавав кредитор боржникові; потім, в особливій урочистій формі кредитор (*nuncupatid*) оголошував боржника (який отримав злиток) зобов'язаним до платежу.

У більш пізній час, коли почали вживати карбовані монети, *gestum per aes et libram* перетворився в простий обряд, що закінчувався раніше встановленою урочистою формою, за допомогою якої встановлювалося зобов'язання сплатити певну грошову суму. Вказувалася передана сума, повернути яку зобов'язувався боржник, і всякі додаткові застереження, які сторони хотіли включити у свій договір. [2, с. 178].

Зобов'язання, що виникало з угоди *пехум*, відрізнялося особливо суворими наслідками. До несправного боржника з *пехум* застосовувалися надзвичайно суворі заходи впливу, аж до звернення в рабство або вбивства.

Однак реформа, проведена результатом якої стало прийняття закону Петелія (326 р. до н. е.) ліквідувала можливості звернення боржника в рабство і його вбивства при невиконанні зобов'язання з *пехум*, позбавила цю формальну угоду тих привабливих для кредитора рис, які раніше її характеризували. Після прийняття закону, коли надзвичайні засоби задоволення кредитора перестали супроводжувати, *пехум* не стало сенсу виконувати складні формальності цього акта, і *пехум* в силу своєї архаїчності втратив колишнє значення і став виходити з ужитку.

Але не тільки правова реформа зумовила цей процес. Так, на думку О. С. Іоффе, в старому цивільному праві особливо урочисті і у вищій мірі складні форми укладення договору, подібні *пехум*, були основною перешкодою до швидкого і простого встановлення і здійснення договірних відносин, оскільки тільки за ними визнавалися юридична сила, і абсолютно ніякого значення не надавалося простим домовленостям [3, с. 97].

В результаті операції стали охочіше вчинятися у формі усного (вербального) договору – *stipulatio*.

Стипуляція здійснювалась за допомогою запитання майбутнього кредитора повинна була збігатися з відповіддю на це питання з боку особи, що погоджувалася стати боржником за зобов'язанням. Наприклад: «*Dari sponges?*» – «*Spondeo*» («Обіцяєш дати?» – «Обіцяю»), при цьому, як цікаво зазначав С. А. Муромцев, «найімовірніше, що спочатку вживання стипуляції відносилось тільки до позики... Обіцянка мала теж значення, що служить і розписка в наш час, яку позичальник дає своєму кредитору та надавало юридичну форму» [4, с. 298].

Отже, слід зазначити, що позикові зобов'язання які набули значного розвитку ще в римському приватному праві, враховуючи їх специфіку залишаються одним із видів зобов'язань, які постійно трансформуються та потребують детального вивчення.

Література:

1. Харитонов Е.О. Основы римского частного права : [Для студентов вузов] / Е. О. Харитонов. – Ростов н/Д : Феникс, 1999. – 413
2. Римское частное право. Учебник / В.А. Краснокутский, И.Б. Новицкий, И.С. Перетерский и др.; под ред. И.Б. Новицкого, И.С. Перетерского. М.: Юристъ. 2004. – 314 с.
3. Иоффе О.С., Мусин В.А. Основы римского гражданского права. -Ленинград: Из-во Ленинградского ун-та. -1975. -156 с.
4. Муромцев С.А. Римское право Древнего Рима.- М.: Статут 2003-376 с.